

Infrastrukturdepartementet
i.remissvar@regeringskansliet.se
annica.liljedahl@regeringskansliet.se

Yttrande över En utvidgad möjlighet för hovrätter att avgöra tvistemål på handlingarna

Umeå universitet är en remissinstans för promemorian En utvidgad möjlighet för hovrätter att avgöra tvistemål på handlingarna. Den Samhällsvetenskapliga fakulteten har fått i uppdrag att handlägga ärendet. Vi har i vår tur vänt oss till den Juridiska institutionen.

Yttrandet är utarbetat av universitetslektorerna Mattias Hjertstedt, Lena Landström och Jan Leidö samt universitetsadjunkten Sofia Eirell.

Sammanfattning

Umeå universitet anser att det saknas en tillräcklig analys av konsekvenserna av den föreslagna lagändringen. Universitetet föreslår därför en mer genomarbetad utredning, där även alternativa lösningar undersöks. För det fallet att förslaget genomförs föreslår Umeå universitet en annan lagteknisk lösning.

Inledning

Inledningsvis kan konstateras att förslaget handlar om möjligheten att kunna avgöra tvistemål utan huvudförhandling, dvs. på handlingarna, mot parternas (eller ena partens) vilja. Nedan kommenteras några av de argument som anförs för den föreslagna lagändringen. Vidare framhålls några möjliga konsekvenser av förslaget, som behöver utredas ytterligare. En mer genomgripande översyn av handläggningsreglerna i hovrätten bör företas, där förfarandet i hovrätten, såsom det kommit att utvecklas i praktiken efter EMR-reformen, beaktas.

3.1 Fler tvistemål bör kunna avgöras på handlingarna

Den argumentation som förs för den föreslagna lagändringen utgår från ett tydligt domstolsperspektiv, bland annat att domstolen ska kunna planera sin verksamhet utan att behöva ta hänsyn till när parter och ombud har möjlighet att inställa sig till en huvudförhandling. Överlag synes avsikten vara att öka domstolens möjlighet till en flexibel handläggning utifrån vad som är bäst ur domstolens planeringsperspektiv.

Den fördel som anges ur parternas perspektiv förefaller mer ha att göra med snabbhetskrav på en mer övergripande nivå, dvs. att om målen i hovrätten i större utsträckning kan avgöras på handlingarna antas att handläggningstiderna rent allmänt förkortas. För den part som i ett enskilt mål önskar att en huvudförhandling hålls, kan knappast argumentet att målet i vart fall kan avgöras snabbt väga så tungt att det av parten uppfattas som en fördel.

Umeå universitet konstaterar att promemorian utgår från att fler avgöranden på handlingarna leder till att målen avgörs snabbare, utan att det hänvisas till någon statistik eller annat underlag. Detta antagande kan delvis ifrågasättas; exempelvis finns en risk att mål som ska avgöras på handlingarna

läggs åt sidan till förmån för mål som måste avgöras genom huvudförhandling och därmed sätts ut till en viss dag. Dessutom kan ett muntligt förfarande ha fördelar genom att oklarheter och otydligheter enklare kan redas ut utan att parterna talar förbi varandra. Med större möjligheter att avgöra ett mål utan huvudförhandling mot parternas vilja, kan också handläggningen tyngas av att parterna behöver föra argumentation i frågan om lämplig handläggningsform.

3.2 Kravet på att det ska vara uppenbart att en förhandling är obehövlig tas bort

Möjligheten att i brottmål avgöra mål på handlingarna mot någon av parternas vilja på den grunden att en huvudförhandling är obehövlig, är enligt 51 kap. 13 § rättegångsbalken begränsad till tre situationer: (1) om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån, (2) om endast den tilltalade har överklagat och hans eller hennes ändringsyrkande godtas av motparten, eller (3) om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller döma ut påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening. Det innebär att utrymmet för att i brottmål avgöra ett mål på handlingarna mot partens vilja är betydligt mer begränsat än vad som framgår i promemorian. Det rättsfall som hänvisas till (NJA 2020 s. 652) avser också ett fall som överklagats av den tilltalade och där tingsrätten hade bestämt påföljden till villkorlig dom och dagsböter. Konsekvensen är att jämförelsen med brottmål haltar. Om avsikten är att i större utsträckning harmonisera reglerna för tvistemål med reglerna gällande brottmål kan istället en särbestämmelse införas för sådana situationer då brottmålet innehåller tvistiga anspråk, exempelvis genom att 51 kap. 13 § femte stycket rättegångsbalken formuleras om.

Förutom att brottmål och tvistemål är olika till sin karaktär – exempelvis att brottmål oftast präglas av närvaron av en åklagare med objektivitetskrav och där tvistemål präglas av ombud och parter med partsintressen – och därmed kanske inte bör jämföras i alla avseenden ställer sig Umeå universitet tveksam till att den föreslagna lösningen är en anpassning till brottmålen. Vad avser brottmålen framgår det tydligt av 51 kap. 13 § rättegångsbalken att avgörande på handlingarna är ett undantag från huvudregeln om huvudförhandling. Som angetts ovan begränsas möjligheten att avgöra brottmål utan huvudförhandling mot partens vilja till de tre situationer som anges i andra stycket p. 1–3. I det aktuella lagförslaget framgår det däremot att ett tvistemål mot partens vilja alltid ska kunna avgöras utan huvudförhandling om en sådan förhandling är obehövlig, förutsatt att saken kan utredas tillfredsställande. Den föreslagna bestämmelsen avseende tvistemål får därför anses vara betydligt mera långtgående än motsvarande bestämmelse avseende brottmål. En mer vidsträckt möjlighet att avgöra mål på handlingarna i tvistemål kan därför i den praktiska tillämpningen komma att rubba balansen mellan huvudregel och undantag på ett sådant sätt att det i praktiken framstår som att avgörande på handlingarna blir huvudregel, i jämförelse med brottmål.

När det gäller argumentationen om kraven utifrån Europakonventionen kan konstateras att den konventionen generellt utgår från miniminivåer som är gemensamma för de europeiska länder som tillträtt konventionen, såsom den uttolkas av Europadomstolen. I så måtto är konventionen en kompromiss mellan olika processordningar som förekommer i de olika länderna, där exempelvis kraven på skriftlighet och muntlighet kan variera. Den svenska processordningen utgår fortfarande från ett muntligt förfarande; huvudförhandlingen ska vara en huvudregel i både tingsrätt och hovrätt. Med den föreslagna ändringen kommer det i praktiken att i större utsträckning bli den gemensamma europeiska miniminivån som avgör om förfarandet ska vara muntligt eller skriftligt.

6 Författningskommentarer

För det fall att förslaget införs finns följande kommentar till den lagtekniska konstruktionen och bestämmelsens föreslagna ordalydelse:

Det framgår att ett krav för att få avgöra målet utan huvudförhandling (i likhet med vad som anses gälla idag), fortfarande ska vara att saken kan utredas tillfredsställande. Paragrafens ordalydelse skulle bli tydligare om tredje stycket istället formulerades som en punkt 3 i andra stycket. Det skulle också förtydliga vad bestämmelsen i realiteten innebär, dvs. att om saken kan utredas tillfredsställande finns det tre situationer då ett tvistemål kan avgöras på handlingarna.

Allmänna kommentarer och behov av översyn

Det kan konstateras att förfarandet i hovrätten redan idag präglas av olika blandvarianter, som en konsekvens av EMR-reformen. Det förekommer exempelvis att målet avgörs efter huvudförhandling, där parterna deltar inledningsvis vid framställning av yrkanden och sakframställan samt avslutningsvis vid plädering, men att hovrätten däremellan tar del av bevisningen via videoupptagning av förhören från tingsrätten utan att parterna nödvändigtvis är närvarande. Ett sådant förfarande är för tvistemålets del möjligt med stöd av hänvisningsreglerna i 50 kap. 19 § första stycket rättegångsbalken. Vidare förekommer så kallade uppspelningsmål, där målet avgörs utan huvudförhandling, dvs. på handlingarna. I sådana fall avgörs målet efter föredragning, där videoupptagning av förhören kan spelas upp (se Hellström, Olle, "Uppspelningsmål i hovrätten. En oklar figur i EMR-reformens kölvatten". I: Vänbok till Ulf Israelsson, Umeå: Juridiska institutionen Umeå universitet 2020, s. 123–129.). I de senare fallen sker parternas argumentation helt skriftligt.

Med den föreslagna lagändringen kommer möjligheten att avgöra målen i hovrätten med ett sådant uppspelningsförfarande att utökas väsentligt. Detta kan leda till att förfarandet i hovrätten i praktiken förändras från muntlighet till ökade inslag av blandformer och skriftlighet. Detta skulle i grunden förändra hovrättsprocessen. Umeå universitet menar att promemorian inte i tillräcklig utsträckning har utrett konsekvenserna av lagförslaget. Istället bör en större översyn göras av de olika handläggningsformer som redan förekommer i hovrätten och i vilken utsträckning parterna bör ges inflytande över valet av handläggningsform.

Beslut i ärendet har fattats av professor Ruth Mannelqvist, den Samhällsvetenskapliga fakultetens dekan.

För den Samhällsvetenskapliga fakulteten

Ruth Mannelqvist
Dekan

Åsa P Isaksson